This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PG5022
A3
1873

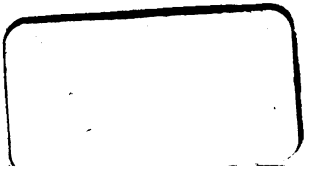

70 00497

Rukopis

Illustrované vydání.

Královédvorský.

KRESLIL AKADEMICKÝ MALÍŘ

JOSEF SCHEIWL.

TEXT UPRAVIL A ÚVODY OPATŘIL

prof. J. KOŘÍNEK.

V PRAZE.
NÁKLADEM KNIHKUPECTVÍ I. L. KOBRA.

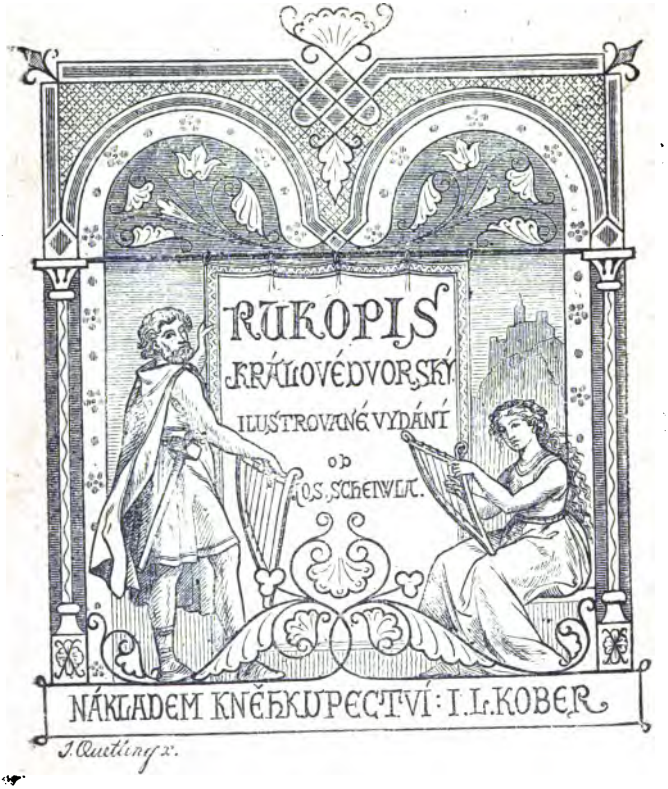
RUKOPIS
KRÁLOVÉDVORSKÝ
ILUSTROVANÉ VYDÁNÍ
OD
FOS. SCHEIWLA.
NÁKLADEM KNĚHKUPECTVÍ: I. L. KOBER
J. Quitting sc.

RUKOPIS KRÁLOVÉDVORSKÝ.

NEJPRVNĚJŠÍ ILUSTROVANÉ VYDÁNÍ.

KRESLIL AKADEMICKÝ MALÍŘ JOSEF SCHEIWL.

TEXT UPRAVIL A ÚVODY OPATŘIL PROF. J. KOŘÍNEK.

V PRAZE.

NAKLADATEL: KNĚHKUPECTVÍ I. L. KOBER.

1873.

Národní knihtiskárna: I. L. Kober v Praze.

RUKOPIS KRÁLOVÉDVORSKÝ.

Rukopis Královédvorský má jmeno své od města Králové Dvoru, kdež r. 1817 od V. Hanky ve sklepě věže kostelní nalezen jest. Rukopis tento sestává z dvanácti lístkův v malé osmerce drobným písmem ozdobně psaných mimo dva úzké proužky, na nichžto jenom jednotlivá slova a písmena čísti lze. Obsahuje pak Rukopis Král. básně epické, lyricko-epické a lyrické. K epickým básním připočísti dlužno zpěvy známé pode jmenem: Záboj a Slavoj, Čestmír a Vlaslav, Oldřich a Boleslav, Beneš Hermanov, Jaroslav, Ludiše a Lubor; k lyricko-epickým náleží: Jelen a Zbyhoň, k lyrickým pak: Kytice, Jahody, Růže, Zezhulice, Opuštěná (Zarmoucená), Skřivánek. — Napsán jest Rukopis Král. ku konci třináctého století, avšak básně v něm obsažené sahají původem svým do rozličných věkův, ano i některé z nich do doby pohanské. Kdo byl jich skladatelem, písařem aneb sběratelem s jistotou udati nelze.

Z črna lesa vystupuje skála,
na skálu vystúpi silný Záboj,
obzíra krajiny na vsie strany;
zamúti sě ot krajin ote vsěch,
i zastena pláčem holubiným.
Sedie dlúho i dlúho sě mútie,
i vzchopi sě vzhoru, jako jelen,
dolov lesem, lesem dlúhopustým,
bystro spěcháše, ot muže k mužu,
ot silna k silnu, po vsickej vlasti.
Krátká slova ke vsěm skryto řeče,
pokloni sě bohóm, otsud k druhu spěcha.
I minu deň prvý, i minu deň vterý,
i kdaž za třetiem luna v noci bieše,
sněchu sě mužie sěmo v les črn.
K nim zdě Záboj; otvede je v úval,
v ponížený úval hlubokého lesa.

Stúpi Záboj najnížeje dolov,
vze varyto zvučno:
„Mužie bratrských srdec i jiskrených zrakóv
vám pěju najniží z dola.
Piesň ide z srdce mého,
z srdce najnížeje pohrúžena v hoři.“
„Otčík zaide k otcem,
ostavi v dědině dietky svoje i svoje lubice,
i neřeče nikomu:
‚Bafo, ty mluvi k nim oteckými slovy.‘
I přiide cuzí úsilno v dědinu,
i cuzími slovy zapovída;
i kak sě zdie v cuzej vlasti ot jutra po večer,
tako bě sě zdieti dietkám i ženám,
i jedinu družu nám iměti
po púti vsiej z Vesny po Moranu.
I vyhánie z hájev vsie krahuje;
i kací bozi v cuzej vlasti,
takým sě klaněti zdě i jim oběcati oběť.
I nesměchu sě bíti v čelo před bohy,
ni v súmrky jim dávati jiesti.
Kamo otčík dáváše krmě bohóm,
kamo k nim hlásat chodíváše,
poděkachu vsie drva,
i rozhrušichu vsie bohy.“
„„Aj, ty Záboju, ty
pěješ srdce k srdcu
pěsňú z středa hoře.
Jako Lumír, ký slovy i pěniem

bieše pohýbal Vyšehrad i vsie vlasti,
tako ty mě i vsiu bratř.
Pěvce dobra milujú bozi:
pěj, tobě ot nich dáno v srdce proti vrahóm!““
Zře Záboj na Slavojeva zapolena zraky
i pěniem dále srdce jímáše:
„Dva syny,
jejú hlasy přecházesta v muska,
vycházievasta v les;
tamo mečem i mlatem i oščepem učista paži;
tamo pokrysta i vracesta sě rozkosem.
Kehdy paže jejú bieše dorostla
i jejú umy proti vrahóm,
i dorostachu druzí batřieci:
ajta, vsi vyrazichu vz vrahy,
i by krutosť jich búřiúce nebe,
i v dědiny vratíše sě byvšie blahosť.“
Aj skočichu vsici v dól k Záboju
i tiščechu jej v přesilná paži,
i s prsú na prsi vsi kladechu ruče,
věhlasno dávachu slova k slovóm.
I přicházeše noc před jutro;
aj, vystúpichu z úvala rózno,
vezdě ke vsěm dřevóm,
ke vsěm stranám brachu sě lesem.
I minu deň, i minu deň vterý,
i po třetiem dni, kehdy sě zatemníše noc,
bra sě Záboj v les,
lesem za Zábojem sbory;

i bra sě Slavoj v les,
lesem za Slavojem sbory.
Vsiak imě vieru k vojevodě,
vsiak srdce úporno králu,
vsiak zbraň bystru na král.
„Aj Slavoji bratře,
tamo k modru vrchu!
vrch ten po vsěch po krajinách,
tamo zaměřímy chody!
Ot vrcha k ranému sluncu,
tamo les temen;
tamo si podámy ruče.
Nynie beř sě lisími skoky,
i jáz tako pojdu tudy.“
„„Aj Záboji bratře!
čemu naše braň jmá tepruv ot vrcha soptati krutosť?
Otsavad bušmy protiv královým vrahóm!““
„Slavoji bratře!
kdaž hada potřieti chceši,
na hlavu najjistěje;
tamo hlava jeho!“
Rozstúpi sě mustvo lesem,
rozstúpi sě v pravo v levo;
tudy taže Zábojevým slovem,
onamo slovem prudka Slavoje,
hlubinami lesóv k modru vrchu.
I kehdy bieše pěť sluncí,
podasta si přesilně ruče,
i pozřesta lisíma zrakoma na královy voje.

„Sraziti nám drbí Luděk voje,
voje své pod jednu ránu.“
„„Aj Luděče, ty si parob na paroby králie!
Ty rci svému ukrutníku,
že dýmem jest nám velenie jeho.““
I rozluti sě Luděk,
rúčiem hlasem svola své voje.
Podnebesie bě plno osvěty ot slunce,
v osvětě plno blska z králevých vojev.
Hotovi vsici nohu v krok i ruku v braň
Luděkova dle slova.
„Aj Slavoji bratře!
tudy spěj lisími skoky;
jáz pójdu vstřiecu jim v čelo.“
I vyrazi Záboj v před jako krupobitie;
i vyrazi Slavoj v bok jim jako krupobitie.
„Aj bratřie, ti sie! nám krušichu bohy,
ti sie! nám kácechu dřeva,
i plašichu krahuje z lesóv.
Bozi nám vícestvie dajú!“
Aj, prudkosť vyrazi Luděkem
z četných vrahóv protiv Záboju;
i vyrazi Záboj,
hořúciema očima v Luděk měři:
dub protiv dubu zřieti ze vsieho lesa.
Záboj hna protiv Luděku nade vsie voje.
Luděk udeři silným mečem,
přetě tři kóže v ščítě.
I udeři Záboj mlatem,

otskoči hbitý Luděk
v dřevo vrazi mlat,
i skoti sě dřevo na voj;
i třiedesěť jich otide k otcem.
I zluti sě Luděk:
„„Aj ty zhovadilý!
ty veliká potvoro hadóv!
mečem sě potýkaj se mnú.““
I máše Záboj mečem,
kus ščíta vrahu otrazi.
I tasi Luděk,
meč sě smeče po koženě ščítě.
I zapolesta sě oba k ranám,
ranami vsie po sobě stesasta,
i vsie kolem zbrocesta krviú,
i krviú zbrocechu je mužie
kolkol jejú vezdě v přelutej sěči.
Slunce přejde poledne,
i ot poledne již na pól k večeru:
i váleno ješče, ni sěmo ni tamo ustúpeno,
i váleno zdě i váleno tamo ot Slavoje.
„Aj ty vraže, běs v tě!
čemu ty našu krev piješi?“
I chopi Záboj svój mlat,
i otskoči Luděk.
Napřeže mlat Záboj výš vzhoru
i vrže po vrazě.
Letě mlat, rozskoči sě ščít,
za ščítem sě rozskočista Luděkova prsi.

K básni Záboj, Slavoj i Luděk na str. 12.

I uleče sě duše těžka mlata,
i mlat i dušu vyrazi,
i zanese pěť siehóv u vojsku.
Strach vrahóm vyrazi z hrdl skřeky:
radosť vzevzně z ust vojnóv Zábojevých,
i zajiskři z radostnú zrakú.
„Aj bratřie!
bozi ny vícestviem dařichu.
Rozstupi sě vás jeden hluk v pravo i v levo.
Ze vsěch údolí sěmo sveďte koně.
Koni řehci vešken ten les.“
„„Záboji bratře, ty udatý lve!
neupúščej búřiť u vrahy!““
Ajta otvrže Záboj ščít,
i v ruce mlatem i v druhej mečem,
tako i v přieč proráže dráhy u vrazěch.
I by upěti vrahóm, i by ustúpati vrahóm.
Třas je hnáše z bojišče,
strach z hrdl jich vyráže skřeky.
Koni řehce vešken les.
„Vzhoru na koně!
s koni za vrahy přese vsie vlasti!
Rúčí konie neste v patách za nimi našu krutosť!“
I vskočichu hluci vz rúčie koně,
i skok na skok po vrazěch sě hnachu,
ránu na ránu soptichu krutú krutosť.
I míjechu rovně,
i hory i lesi v pravo i v levo;
vsie ubiehá v zad.

Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě vale,
hučechu vsi voji,
skok na skok vsie sě hnáše přes búřiúcú řeku.
Vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty na druhý břeh.
I po krajinách vezdě v šíř i v šíř
lutý ostřież rozepě svoje křiedlě svoje dlúže,
bystro léta za ptactvem:
Zábojevi voji rozehnachu sě v šíř,
vezdě po vlastech hnachu luto po vrazěch;
vezdě srážechu je i stúpachu koni.
Nocú pod lunú za nimi luto,
dnem pod sluncem za nimi luto,
i opěty temnú nocú,
i po noci šedým jutrem.
Hučie divá řeka,
vlna za vlnú sě vale;
i hučechu vsi voji,
skok na skok vsie sě hnáše přes búřiúcú řeku.
Vody uchvátichu mnostvie cuzích,
i přenesechu své zvěsty na druhý břeh.
„Tamo k šedým horám!
tamo dobúří naše pomsta.“
„„Aj Záboji bratře!
již nám nedaleko hory,
a již hlúček vrahóv,
i ti žalostivo prosie.““

„Vratno krajinú,
tudy ty, jáz tudy, vyhubit vsie králevo!“
Vietr buří přes vlasti,
vojsky búřie přes vlasti;
v pravo i v levo, vezdě širú silú vojsky,
v radostném hlucě.
„Aj bratřie, aj šerý vrch!
bozi ny tamo vícestviem dařili
Tamo i vele duš těká
sěmo tamo po dřevěch.
Jich boje sě ptactvo i plachý zvěř,
jedno sovy neboja sě.“
„Tamo k vrchu pohřebat mrch,
i dat pokrm bohovóm,
i tamo bohóm spásám dat mnostvie obětí,
a jim hlásat milých slov,
i jim oružie pobitých vrahóv!“

V epické básni této, která náleží obsahem svým do doby pohanské, líčí se povstání Čechů proti Frankům, kteřížto na počátku devátého století (r. 805) na rozkaz Karla Vel. (v naší básni král — Karel) pod vůdcem Luděkem do Čech vtrhli, pohanským Čechům křesťanské náboženství vnucovali, jich obřady rušili a cizí způsoby zaváděli. Vůdcové čeští Záboj a Slavoj tajné pozdvižení proti nim spůsobivše, porazili je na hlavu a vlast od jařma cizího vysvobodili. Dějištěm jest země česká a to střední její kraje na severozápadní straně od Vyšehradu (Rakovnicko). (Palacký, Dějiny I, 1, 117; Zap, Česko-Mor. Kronika I, 94.)

Rozměr jest volný; nejčastěji vyskytají se řádky osmi- a desítislabičné.

Čestmír i Vlaslav.

Neklan káže vstáti k vojně,
káže knieżeciemi slovy
protiv Vlaslavu.
Vstachu voje, vstachu k vojně,
vstachu na knieżecie slova
protiv Vlaslavu.
Holedbáše sé Vlaslav kněz
vícestviem nad Neklanem,
nad slavným knězem;

púšťáše meč i oheň v krajiny Neklaniny,
hlásáše nad hrabivými meči svojich vojnóv
pohaněnie Neklanu.
„V boj Čstmíře vedi mé bory!
Hadlivě ny pozývá nadutý Vlaslav.“
I vsta Čstmír, i vzradova sě,
radostně sně svój ščít črn dvú zubú,
i sně se ščítem i mlat i nepronikavý helm;
pode vsie drva vložie oběti bohóm.
Bujno zvoláše Čstmír na voje,
v skořě voje v řady jdú.
I tažechu před sluncem záhe,
i tažechu přes ves deň i po slunci
tamo k pachrbu.
Ajta sě vale dým po dědinách,
i po dědinách stenánie žalostivých hlasóv.
„Kto sežže dědiny?
I kto rozplaka vaše hlasy?
kto? Vlaslav?
Poslednie budi jeho vrastvo!
Pomstu i pahubu voji moji na niej nesú.“
Otvecechu vojevodě Čstmíru:
„„Kruvoj, Kruvoj škaredý otehnáše stáda,
i zdieše hoře v dědinách ohněm i mečem.
Vsie, če plzno bieše, potře jeho zloba krutá,
i zaje vojevodu nám.““
I zazli sě Čstmír na Kruvoj,
z širokú prsú zloba sě mu rozevře
po vsěch po údech.

„Vojni!“ — vece — „z jutra záhe
rozpálímy krutosť vsiu;
pohovte zemdleným údóm!“
Stoja hory v pravo,
stoja hory v levo,
na jich vrcholi na vysokej
zíra jasné slunéčko.
Horami zdě-otsud,
horami tam ottud tahú voje,
bitvu v sobě nesú.
Aj tamo k hradu, hradu na skálě,
tamo kdě Kruvoj vězí Vojmír i jeho lepú dceř.
jež zaje v hustě lesě, tamo pod šedú skalú,
i pohaně Neklan kněz.
Kruvoj Neklanu oběce vieru i podáše věrnú ruku:
„obak hlasem tiem i rukú tú uvádieše biedu na lud.
Aj vzhoru k vyšňu hradu,“
aj k hradu voji tecte!“
I zaměšichu sě voji,
i hrnúchu sě k hradu
po slověch udatna Čstmíra
jako ledovití mraci.
Pokrychu sě přední ščít na ščít,
zadní zapierachu sě na kopie
i v drva u přieč zasazená za drva.
I výš nad vršinu lesa drnkachu meči jich v hrad,
běsnichu protiv mečem z hrada tesajúciem.
Řváše na hradě Kruvoj řváním býka,
řváše chrabrosť v svoje ludi,

i meč jeho padáše v Pražany jako drvo se skály.
A po horách mnoho silných dubóv:
take ke hradu sě shluče Neklanových vojnóv.
Vele Čstmír z zad udeřiti na hrad,
vele s předa přeskočiti hradbu.
Ajta drva vysokorostlá v hustotě pod skalú přiklonichu k pevnej hradbě,
po drvěch by se válely klády nad hlavami vojem.
Aj pod nimi s předa postavi sě silných muž k mužu,
sě týkachu druh druha širokýma plecema.
Drva vložichu na rámě,
přieč i v dél je spevnichu úžemi,
i podstavichu sebe-dle dřevce.
I vzskočichu muži na sie drva,
rozložichu kopie po ramenú,
spěchu úžemi.
Vzskoči řad třetiech na vteré,
čtvrtých na třetie,
i pátých až k vrchu ku hradovu:
skad hořechu mečie,
skad sipěchu střely,
skad sě řútichu búřiecie klády.
Aj prúd Pražan jarno přese zdi teče,
zachváti vsiu sílu v tvrdě hradě.
„Vstup Vojmíře! vstup s milú svú dcerú,
pokroč z věže ven vz rané blaho tamo na skálu;
na skálě uzřieš krváceti Kruvoj pod sekyrú mestnú!“
Vznide Vojmír v blahodějné jutro,
vznide se svú dcerú lepotvornú,

i zře krváceti vrah svój Kruvoj.
I posla Čstmír kořisť vratno ludem;
s kořistú vrace sě lepá děva.
I chtieše Vojmír oběť vzdáti bohóm,
v siemže miestě v siemže kroče slunce.
„Vzhoru Vojmíře!“ — vece mu Čstimír —
„naši kroci chvátajú vícezit nad Vlaslavem.
Prodli v službě bohóm.
Bozi chtějú stepati Vlaslav.
Kehdy slunce dokročí poledne,
jesť nám dokročiti na sie miesto,
kdě vícestvie hlas vojsk našich vzhlásá.
Vet ti zbraně vraha tvého, pojdi.“
Vzradova se Vojmír velevele,
vzvola skály hlasem v lesě hlučným,
z mocna hrdla vola k bohóm tako,
i vztřasú sě drva šíra lesa:
‚Nezjařte (sě) bozi svému službě,
ež nepálí oběť v dnešniem slunci!‘
„Dlužna oběť bohóm,“ — vece Čestmír —
„a nynie nám na vrahy pospěti.
Nynie vsedni ty na rúčie koně,
proletni lesy jeleniem skokem
tamo v dúbravu;
tam s cesty skála bohóm zmilená,
na jeje vrsě obětuj bohóm,
bohóm svým spásám,
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Neže sě poznaje, že slunce pokroči na tvrdosti nebes,

stúpíš tamo na miesto;
a neže slunce postúpí vterým krokem
i krokem třetiem nad vršiny lesné,
dojdú voje tamo, kdě oběť tvoje pověje v slúpech dýmu;
i pokoří sě vsie vojska tudy jdúce.“
I vsěde Vojmír na rúčie koně,
proletě lesy jeleniem skokem
tamo v dúbravu, na dráhu k skálě;
na vrsě skály zanieti oběť,
bohóm svým spásám,
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Jim obětova kravicu bujnú,
srsť črveňá po nie sě lsknieše;
jalóvku siu kúpi ot pastuchy
v úvalě tam u vysokej trávě,
dada za niu kóň i s uzdú.
Plápoláše oběť;
i blížíše sě voj k úvalu,
iz úvala vzhoru v dúbravu.
Voji, ozvučeni hlukem,
jdú po jednom, oružie nesúce.
Prokni jda kol oběti bohóm slávu hlásáše,
i zacházeje, zezvuče nemeškáše.
I kehdy docházeše posleda vojev,
vzskoči Vojmír na svój rúčí komoň,
tučné kýty i plece naloži šesti jezdcem za voji.
I jdieše vojska vsěmi kroky slunce
až pod polednie slunce;

tamo na rovni očekáváše je vojivný Vlaslav.
Ot lesa k lesu stáše jeho síla,
síla stáše pětkrát věčšie Pražan.
Jako z mračen z niej vznikáše jeket,
lánie psóv přemnoha mnostvie.
‚Trudno nám váleti s těmi vrahy;
kyj paliču málokdy zadrží.‘
Tako Vojmír. Na čeže Čstmír vece:
„Věhlasno to v súkromí mluviti,
věhlasno sě hotovati na vsie.
Čemu čelo protiv skále vzpřieci?
Liška obludí túr jarohlavý.
Zdě ny viděti Vlaslavu s hory:
rúče dolov kolkol vrcha sieho,
by v zad byli, kto u předě běchu:
opač chody tako dolem hory.“
A sie zdieše Vojmír i zdieše Čstmír;
i hrnu sě vojska kolkol hory,
i hrnu se vojska devětikrát.
Tako vrahóm vzmnožichu svá čísla,
tako vrahóm vzmnožichu jich strachy.
Rozstúpichu sě po nižniem chvrastí,
by sě lsknula braň jich v zracě vrahóm;
i by leskem naplněma hora.
Nalić vyrazi Čstmír se zástupem,
zástup sien bě čtyřie hlukóv četný;
s niem ze stienóv lesniech vyrazi Třas,
Třas osěde četné voje vrahóm.

V zad! v zad! — Strach i jim by ze vsia lesa;
rozprnú sě řady sěmo tamo.
Vojmír vnoči na ně chrabrú rukú,
i zastúpi úval na vzchod na pól,
v bok sě stavi protivo Vlaslavu.
Aj, řičie les řvániem iz úvala,
jak by hory s horami válely
i vsie drva v sebe rozlámaly.
I vyskoči Vlaslav protiv Čstmíru,
i vyrazi Čstmír proti Vlaslavu
v lutú sěč; ranú, opět ranú
srazi Vlaslav dólov.
Vlaslav strašno po zemi sě koti,
i v bok, i v zad, vstáti nemožeše:
Mořena jej sýpáše v noc črnu.
Kypieše krev ze silna Vlaslava,
po zeleně trávě v syrú zemiu teče;
aj, a vyjde duša z řvúcej huby,
vyletě na drvo a po drvěch
sěmo tamo, doníž mrtev nežžen.
Ulekú sě u Vlaslava súcí,
upěchu vzhoru na stráň otsud
skryto před Čstmírovým videm,
před Čstmírem Vlaslavobojcem.
Zevzni vícestvie k Neklaňu radostnu uchu,
i zrači sě kořisť Neklanovu radostnu oku.

Báseň tato epická sahá obsahem svým též do doby pohanské. Děj, který se v ní opěvá, padá do první polovice IX. století a jest následující:

Vlaslav (Vlastislav), vrstevník Neklana, sedmého to knížete po Přemyslu oráči, v držení měl knížetství Lucké (Žatecko), odkudž časté vpády činíval do knížetství Pražského. Chtěje se pak krajin Neklanových zcela zmocniti, získal sobě některé vojevody, kteří až dosud knížete Pražského byli poslušni, zejmena Kruvoje, který, jak Ruk. Král. praví, Neklanovi dříve byl víru slíbil. Spojen s tímto hubil Vlaslav ohněm i mečem krajiny Neklanovy. Neklan vyslal proti němu vůdce svého Čestmíra (Čstmíra), který nejdříve hradu Kruvojova dobyv, Kruvoje samého zabil a zajatého od něho vévodu Vojmíra s krásnou jeho dcerou vysvobodil. Poté táhl Čestmír, provázen jsa Vojmírem, proti Vlaslavovi samému, jehožto pětkrát větší vojsko zdařeným úskokem válečným přemohl. Vlastislav v boji tom rukou Čestmírovou zahynul.

Bitva tato mezi Lučany a Pražany stala se dle vypravování letopisce Kosmy (1045—1125) na poli Turském severozápadně od Prahy, a doplniti dlužno, co báseň naše zamlčela, že i Čestmír v ní padl, a že mu Čechové zdělali mohylu vysokou, která se za času Kosmova nazývala mohylou Čestmírovou, blízko prý osady Chýnova opodál Turska. (Palacký, Dějiny I. 1, 109; Zap, Čes.-Mor. Kron. I, 101.)

Rozměr básně jest jako v předešlém zpěvu volný.

Jelen

Běháše jelen po horách, po vlasti,
poskakova po horách, po dolinách,
krásná parohy nosi;
krásnýma parohoma hustý les proráže,
po lesě skákáše hbitými nohami.
Ajta junoše po horách chodíva,
dolinami chodíva v luté boje;
hrdú braň na sobě nosíva,
braňú mocnú rozráže vrahóm shluky.

Nenie již junoše v horách!
Podskoči naň zdě lstivo lutý vrah,
zaměši zraky zlobú zapolena,
udeři tiežným mlatem u prsi,
zevzněchu mutno žalostní lesi;
vyrazi z junoše dušu, dušicu!
Sie vyletě pěkným táhlým hrdlem,
z hrdla krásnýma rtoma.
Aj tu leže!
Teplá krev za dušicú teče, za otletlú,
syrá země vřelú krev pije:
i by v každej děvě po žalním srdečce.
Leže junoše v chladnej zemi,
na junoši roste dúbec, dub,
rozkládá sě v suky šíř i šíř.
Cházievá jelen s krásnýma rohoma,
skáče na nožiciech rúčiech,
vzhoru v listie piená táhlé hrdlo.
Sletujú sě tlupy bystrých krahujcev
ze vsia lesa sěmo na sien dub,
pokrakujú na dubě vsici:
„Pade junoše zlobú vraha!“
Junoše plakáchu vsie děvy.

Lyricko-epická báseň tato volného rozměru pochází též z doby pohanské. Opěvá se v ní smrť jinocha, od vraha zabitého, jehož všecky děvy oplakávají. Zda-li to děj skutečně historický čili jen od básníka vymyšlený, rozhodnouti nelze.

Poletova holub se dřeva na dřevo,
žalostivo vrka hoře vsiemu lesu:
„Aj ty lese širý! v tobě jáz letávách
s holubicú drahú, s milú, přesmilitkú.
Ach a zlobný Zbyhoň chváti holubicu,
i otnese u hrad, ach, a u hrad tvrdý!“
Aj obcháze junoše kol tvrda hrada,
žalostivo vzdycha po svej drahej milej.
Ot hrada na skálu, na skálě si sěde,
žalostivo sedie, s němým lesem mlčie.
I přiletě holub, žalostivo vrka.
Podviže junoše hlavu k němu, vece:
„Ty holúbče mutný! tobě mutno samu.
Tobě-li krahujec uchváti tvú družu?
Ty Zbyhoni tamo na tom tvrdě hradě,
ty uchváti moju drahú, předrahúčkú,

a otnese, ach! u hrad, u hrad u tvrdý!
Holúbče! ty by si byl válel s krahujem,
kdyby tobě bylo srdice udatno;
ty by si byl vydřel krahujcu svú drahú,
kdyby tobě byla dravá, ostrá drápy;
ty by si byl zabil krahujce zlobného,
kdyby ti byl tvrdý, masožravý nosec.“
„Vzhoru mutný junoše, ženi na Zbyhoň!
Tobě srdce přeudatno proti vrahu,
tobě protiv jemu braně silná, ostrá,
tobě jemu v hlavu těžek železný mlat!“
Rúče junoše dolóv, v dolě temným lesem.
I vze na sě svoju braň i na rámě mlat svój,
spěje lesem temným ku hradu ku tvrdu.
Bě u hrada tvrda. Nocú vezdě temno.
Tluče silnú pěsťú.
„„Kto to?““ s hrada slova.
„Já sem lovec bludný.“
Otvořie sě vrata.
Tluket silnú pěsťú: otvořie (sě) vteré.
„Kdě vladyka Zbyhoň?“
„„Za velikú sieňú.““
Tamo Zbyhoň vilný, tamo plaka děva.
„Aj otvoři lovcu!“
Neotvoři Zbyhoň.
I rozrazi mlatem dřvi silný junoše,
i rozrazi mlatem Zbyhoněvi hlavu.
Hradem vezdě běha, i vsie v hradě pobi.
U svej krásnej děvy do usvěta leže.

Přijde rané slunce vrcholy dřev k hradu;
přijde nová radosť v junošino srdce,
že svú krásnú děvu chova v silnú pažú.
„Čie ta holubice?“
„„Zbyhoň ju uchváti.
Jako mě zdě věza, tak ju v tvrdě hradě.““
„V lesy s tvrda hrada!“
I letieše v lesy,
i letieše sěmo, i letieše tamo,
se dřeva na dřevo se svojím holúbcem,
s holúbcem spáváše na jednej větvici.
Vzradova sě děva, se svojím junošú
chodi sěmo tamo, vezdě kamo zechtě,
smilitkem spáváše na jednom ložici.

Lyricko-epická báseň tato psána jest veršem dvanáctislabičným. Líčí se v ní žalosť jinocha, kterému Zbyhoň, vladyka loupeživý, milenku unesl, načež on do hradu Zbyhoňova se dostav, Zbyhoně zabil a děvu svou vysvobodil. Něžně a vtipně jest osud onoho jinocha a milenky jeho k stejnému osudu holubičky, již krahujec uchvátil, připodobněn. Je-li děj v ní obsažený historický čili nic, neví se, avšak z krahujců, pohanským Čechům posvátných, kteří se v ní jako v předešlé básni připomínají, souditi lze, že vznikla dříve doby křesťanské.

— — — — — — — — sě v črn les
tamo, kam(o) sě vladyky sněchu,
sedm sich vladyk s udatnými sbory.
Výhoň Dub tamo s niem snahú chváta
se vsiú chasú svojú temnem nočniem.
Sie chasa mu bieše na sto chlapóv,
vsěch sto jmieše v nožnách břietné meče,
k mečem vsěch sto jmieše mocná paže,
k Výhoňu v utrobách statnú vieru.
Dostúpichu mýta středem lesa,
podachu si kolem pravě ruče,
tichými slovesy hovořili.
Noc sě převalíše přes pól noci,
pokročíše k jutru šedošeru.
Ajta! vece Výhoň kněžu Oldře:
„Hoj poslyš ty veleslavný kněže!

Bóh ti bujarosť da u vsie údy,
Bóh ti da vĕhlasy v bujnú hlavu;
ty ny vedi proti zlým Polanóm!
Po tvém slově pójdem v pravo, v levo,
buď v před, buď v zad, u vsie pótky luté;
vzhoru, vzmužte chrabrosť bujných srdec!"
Ajta! kněz vzé prapor v mocnú ruku:
„Za mnú, za mnú chrabro na Polany,
na Polany, vrahy našich zemí!"
Hrnuše sě za niem osm vladyk,
s vladykami tři sta pól sta vojnóv,
vojnóv přeudatných tamo, kdě bě
mnostvie Polan rozvaleno ve sně.
Na vrsě kde stáchu pokraj lesa:
aj, vsia Praha mlčie v jutřniem spání,
Vltava sě kúřie v raněj páře,
za Prahú sě promodrujú vrsi,
za vrchy vzchod šedý projasňuje.
S hory dolóv. Ticho vsie tichúnko:
v tichej Prazě chytro pokrychu sě,
oružie vsie krzny zahalichu.
Ide pastucha po šerém jutře,
hlása bránu otvořiti vzhoru.
Slyše stráže volánie pastušino,
otvoři mu bránu přes Vltavu.
Vznide pastýř na most, hlasno trúbi;
vzskoči kněz na most, sedm vladyk za niem;
prokní cvála se vsěm se svým ludem.
Udeřichu rány bubni hromné,

vyrazichu zvuky trúby hlučné.
Chorúhvi tu sbory na most vrazia,
ves most otřásá sě pod jich davem.
Strach udeři u vsie u Polany.
Aj, Polené oružie chvátajú,
aj vladyky sěčné rány sěkú!
Polené tu skáčú sěmo tamo,
davem trčiú ku bráně přiekopy,
dále, dále před udatnú sěčú.
Aj, vícestvie jesti bohem dáno
Vstane jedno slunce po vsiem nebi,
vstane Jarmír nad vsiú zemiú opět.
Roznosi sě radosť po vsiej Prazě,
roznosi sě radosť kolkol Prahy,
rozletnu sě radosť po vsiej zemi,
po vsiej zemi ot radostnej Prahy.

Epické básně této zůstala nám jen poslední třetina, jíž zachovalé listy Ruk. Král. počínají. Událost, k níž báseň tato se vztahuje, jest následující:

Boleslav II. Pobožný († r. 999) zůstavil tři syny: Boleslava, Jaromíra a Oldřicha. Na trůn dosedl po něm Boleslav III. Ryšavý, podlý nekázanec, před nímž bratří jeho Jaromír a Oldřich museli prchnouti. I utekli k vévodovi Bavorskému, k potomnímu císaři Jindřichu II. S nesmírnou rychlostí klesala říše česká pod nehodným knížetem tímto, a stalo se tudyž, že vévoda polský, Boleslav Chrabrý, muž ducha podnikavého, do zemí českých vtrhl, a dobyv Krakova, netoliko nynější Halič, ale i Moravu a celé Slovensko v Uhřích do rukou svých dostal. I čekaltě jen příležitosti, jak by se Čech samých mohl zmocniti. Čechové, nemohouce ukrutné vlády Boleslava III. snésti

povolali na trůn Vladivoje, bratra Boleslava Chrabrého. Boleslav III. utekl do východních Frank k markraběti Jindřichovi čili Hezilovi, který ho dal zatknouti a do vězení zavésti. Avšak Vladivoj panoval jen několik měsíců. Umřel na počátku r. 1003. Po jeho smrti povolán na trůn Jaromír, kterýžto, vrátiv se s bratrem svým Oldřichem z Němec, přijat jest od lidu se všeobecným plesáním. Mezitím ale pustil markrabě Jindřich Boleslava III. z vězení. Tento utekl se k nejmocnějšímu nepříteli svému, Boleslavovi Chrabrému, který jej mocí válečnou zase uvedl do Prahy. Jaromír musel po druhé vlasť opustiti a ucházeti se o pohostinství u Jindřicha II. Avšak sotva že Boleslav III. vlády se zmocnil, počal znova páchati ukrutenství, tak že Čechové opět se vzbouřili a samého Boleslava Chrabrého povolali, kterýžto Boleslava III. oslepil a do vězení poslal, kdež později zemřel; sám pak přišed do Prahy, uvázal se v české knížetství. Brzo však upadli Polané pro násilí, kterého se dopouštěli, v nenávisť Čechů tak, že tito čekali příhodné doby, jak by se jich mohli sprostiti. Když tedy císař německý, Jindřich II., protože Boleslav Chrabrý Čechy od něho v léno přijmouti nechtěl, proti němu do Čech vtrhl, a Jaromír a Oldřich jej provázeli, národ celý k nim se klonil. Praha mužnému Oldřichovi otevřena, Polané vyhnáni a Jaromír dosazen podruhé na stolec knížecí. To stalo se na počátku měsíce září r. 1004. (Palacký, Dějiny I. 1, 282.; Zap, Česk.-Mor. Kron. I. 271.) Tuto tedy porážku Boleslava Chrabrého a vypuzení Poláků z Prahy slaví naše báseň, kterážto zajisté ne dlouho po události samé složena jest.

Verš jest desítislabičný.

Běneš Hermanov.

Aj ty slunce, aj slunéčko!
ty-li si žalostivo?
čemu ty svietíš na ny,
na biedné ludi?
Kdě jest kněz, kdě lud náš
branný?
K Otě daleko zajel!
kto ny vrahóm vytrže,
sirá vlastice!
Dlúhým tahem Němci tahú,
a sú Němci Sasíci,
ot Zhořelských dřevných hor
v naše krajiny.
Dajte, nebožátka, dajte
střiebro, zlato, zbožice;
paky vám vyžehajú
dvory, chyžice!

A vsiecko nám vyžehachu,
střiebro, zlato pobrachu,
hovědce otehnachu;
dále k Troskám jdú.
Netužte, kmetie! netužte,
již vám travička vstává,
tako dlúho stúpaná
cuziem kopytem.
Víte věnce z polských květóv
svému vyprostiteliu!
Osenie sé zelená,
proměnie sě vsie.
Ruče sě (vsie) proměníše.
Ajta! Beneš Hermanóv
tajno lud v hromadu zve
protiv Sasíkóm.
Shlučechu sě kmetští ludé
v lesě pod Hrubú Skalú,
vsiak za oružie jme cep
protivo vrahóm.
Beneš, Beneš v předu jede,
za niem ves lud drážlivý.
„Pomstu, pomstu!“ — volá — „vsěm
Sasóm pleniúcím!“
Ajta! hněvi uchvátichu
krutosťú obě straně,
vzbúřichu sě v utrobách
rozezlených muž.
Rozohnichu zraky jejú

protiv sobě strašivo:
vstanú kyji nad kyje,
kopie nad kopie.
Srazistě tu obě straně,
jakžby les v les sě valil;
jak blesk hroma po nebi,
tako blesk mečev.
Vzezvuče skřek hrózonosný,
poplaši ves zvěř leský,
vsie nebeská letadla
až po třetí vrch.
Rozléha sě po úvalěch
ot skalnatých (ote) hor
tu ráz kyjev, tu mečev,
jak kot vetchých dřev.
Tako stásta obě straně
protiv sobě bez hnutia
na zasazenú patú,
na pevnú lýtkú.
Obráti sě Beneš vzhoru,
kynu mečem na pravo:
tamo se síla hrnu;
kynu na levo.
I vlevo búří sě síla.
Ot zad na skalnatý lom,
i z loma vsie kamenie
na Němce vrhú.
Ide pótka s chluma v rovňu;

i by Němcem upěti,
i by Němcem prnúti,
i pobitie jim!

Epický zpěv tento spočívá na události následující:

Když byl král Přemysl Otakar I. zajel do říše, aby tam pomáhal Otovi IV. Bavorskému proti odpůrci jeho Filipovi Staufovci, vtrhli Němci Sasíci přes Žhořelské hory v české krajiny, plenice je ohněm a mečem, až od Beneše syna Heřmanova v lese pod Hrubou Skalou na hlavu poraženi jsou r. 1203. Bylit oni Sasíci houfy Dětřicha markraběte Míšenského, který za to, že Otakar jeho sestru Adlétu zapudil, vpádem tímto na něm pomstíti se chtěl. Beneš, syn Heřmana Markvartice z Ralska, byl županem krajiny na hořejší Jizeře, kde od pradávna rod Markvarticův velikými statky vládl. (Palacký, Dějiny I. 2, 115.; Zap, Čes.-Mor. Kron. I. 725.)

Báseň, kterážto nedlouho po události opěvané vznikla, liší se formou svou od ostatních básní Ruk. Král. Sestává totiž ze strof o čtyrech verších, z nichžto prvý má 8, druhý a třetí 7 a čtvrtý 5 slabik.

Znamenajte staří, mladí
o pótkách i o sědání.
Bieše druhdy kněz Zálabský,
kněz slavný, bohatý, dobrý;
ten imieše dceř jedinu,
sobě i vsěm milú vele.
Ta dci na div slíčna bieše:
těla urostlého krásně;
líce jmieše ovsěm bielé,
na lícech ruměnci ktviechu
oči jako nebe jasné,

i po jejej bielej šíji
vlasi zlatostvúcí vějú,
u prsténcěch skadeřeni.
Aj druhdy kněz káže poslu,
by sě páni vsici sněli
na hrad na hody veliké.
I kdaž bě deň ustavený,
sněchu sě sěm vsici páni
z dalných zemí, z dalných vlastí
na hrad knězu na sie hody.
Vzezni hlahol trub i kotlóv.
Páni ku knězu sé hrnú,
poklonichu se tu knězu
i knění i lepej dceři;
za předlúhé stoly sedú,
prokní rozenie-dle svého.
Nosichu jedenie divá,
i nosichu pitie medná;
i by hodovánie hlučné,
i by hodovánie slavné.
Rozstúpi sě síla v údech,
rozstúpi sě bodrosť v myslech.
V ta doby kněz vece pánóm:
„Mužie! nebudi vás tajno,
z kakých příčin ste sé sněli.
Statní mužie! jáz chcu zviesti,
kací z vás mi najplznější.
V mířě válku múdro ždáti;
vezdy nám súsědé Němci.“

Die kněz. Přetrže sě ticho;
ot stolóv tu vstachu páni,
poklonichu sě tu knězu
i knieni i lepej dceři.
Kotly, trúby slyšeti znova.
Vsie sě ku sědániu strojí
tu před hradem v šíré lúcě.
Vz výši na pavlači krásné
sedieše kněz starostami,
sedie knieni s zemankami
i Ludiše s děvicemi.
I káže kněz zemanóm svým:
„Kto chtie prví na sědánie,
ty jáz kněz sám ustanoviu.“
I káže kněz na Střebora,
Střebor Ludislava zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
prudko protiv sobě hnasta,
dlúho spolu zápasista,
ež dřevce oba zlámasta;
i tak uondána běsta,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hlahol trub i kotlóv.
I káže kněz zemanóm svým:
„Kto chtie vteří na sědánie,
aby knieni stanovila.“
Knieni na Srpoše káže,
Srpoš Spytibora zývá.

Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú.
I hna Srpoš v Spytibora,
vysadi jej z tvrda sědla,
sám sě s koně ruče vrže.
Oba dobysta tu mečí,
ráz po rázě v črná ščíty,
jiskry vzprchú z črnú ščítú.
Spytibor Srpoše sěče,
Srpoš v chladnú zemiu pade.
I oba sta unavena,
oba z dráhy vystúpista.
Zevznie hlahol trub i kotlóv.
I káže kněz zemanóm svým
„Kto chtie třetí na sědánie,
by Ludiše stanovila.“
Kněžna na Lubora káže,
Lubor Bolemíra zývá.
Vsedasta oba na koně,
vzesta dřevce ostrú hrotú,
ruče v ohradu sě hnasta,
protiv sobě zaměřista,
srazista sě oščepoma:
Bolemír sě s koně koti,
ščít mu daleko zaletě;
otnesú jej chlapi z dráhy.
Zevznie hlahol trub i kotlóv.
Lubor na Ruboše zývá:
Ruboš ruče na kóň vzskoči,

prudko na Lubora žene;
Lubor kopie mečem přetě,
křepce v helm mu vrazi ránu;
Ruboš vazem s koně spade;
otnesú jej chlapi z dráhy.
Vzezni hlahol trub i kotlóv.
Lubor na zemany zývá:
„Kto sě chtějú se mnú bíti,
těm v ohradu sěmo jeti!“
I by hovor mezi pány,
Lubor na ohradě ždáše.
Vytče Zdeslav dlúhé dřevce,
i na dřevci tuří hlava;
vzskoči na oř jarobujný,
hrdivými slovy vece:
„Praděd (mój) zbi diva túra,
otčík zahna Němcev sbory:
zkusí Lubor chrabrosť moju!“
I tu protiv sobě hnasta,
hlavama v sebe vrazista,
aj oba s koňú spadesta;
rúče zdě meče dobysta,
opěšalá zápasista,
křepce mečema máchasta,
kol sě rozléhachu rázi.
Lubor sě k němu přiboči,
mečem kruto v helm mu sěče,
helm sě rozskoči v dva kusy;
mečem v meč udeři ránu,

i meč vzletě za ohradu:
Zdeslav sě na zemiu vrže.
Zevzni hlahol trub i kotlóv.
Oklúči Lubora panstvo,
i vede jej přede kněze,
před knieni i před Ludišu.
Ludiše mu věnec stavi,
věnec z dubového listie.
Zevznie hlahol trub i kotlóv.

Báseň tato, psaná veršem osmislabičným, složena jest, jak pravdě se podobá, za doby krále Otakara II. (1253—1278), za něhož turnaje (klánie), zvláštní to, z ciziny uvedený, nový druh starodávného sědání (souboje na koni), ve zvláštní oblibu přišly. Proti cizím turnajům s mnohých stran nemálo horleno; vytýkáno jim, že ta cizota svou nádherou šlechtu na mizinu přivádí, a že jsou pouhou hračkou. Může se tudyž právem za to míti, že pěvec národního smýšlení v době, kde turnaje v modě byly, staré a domácí sědání vylíčiti chtěl, které pravé bojovníky vychovává. Historického základu báseň tato nemá; osoby, jež v sědání účastenství mají, jsou od básníka vymyšleny.

JAROSLAV

Zvěstuju vám pověst veleslavnú
o velikých pótkách, lutých bojech;
nastojte i ves svój um sbierajte,
nastojte, i nadivno vám sluchu!
Ve vlasti, kdě Olomúc vévodí,
jesti tamo hora nevysoká,
nevysoká, Hostajnov jej imě:
máti božia divy tamo tvoří.
Dlúho vlasti naše v míře biechu,
dlúho obih mezi ludem ktvieše;
ne ot vzchoda v zemiech búřa vstáše,
vstáše dceře-dle taterska cháma,
již křestěnští ludé pro kamenie,
pro perly i pro zlato zabili.
Lepá Kublajevna jako luna
úslyše, že vlasti na záchodě,
v siech že vlastech luda mnoho žive;
otpravi sě poznat nravóv cuziech.
Na nohy tu skoči junóv deseť
i dvě děvě ku prívodu jeje;
nahrnuchu, čeho třeba bieše,
i vsedachu vsi na ručie koně,
i brachu sě, kamo slunce spěje.

Jako zora po jutře sě sěje,
kehdy nad mrkavy šumy vznide:
tako sě dci Kublajeva cháma
rozenú i strojnú krású sieše.
Obvlečena bě vsia v zlatohlavě,
hrdlo, ňádra rozhalena jmieše,
věnčena kameniem i perlami.
Diviechu sě Němci krásě také,
záviděchu bohatstvo jej velím,
střežechú jej púti jeje dráhu,
vypadnuchu na niu mezi dřevy,
zabichu ju, i pobrachu zbožie.
Když sie slyše Kublaj, chám taterský,
če sě sta se dcerú jeho drahú:
sebra voje se vsěch vlastí valných,
těže s voji, kamo slunce spěje.
Slyšechu to králi na záchodě,
ež chám spěje na ludné jich vlasti;
srotichu sě druhý ke druhému,
i sebrachu převelikú vojsku,
i tažechu polem protiv jemu.
Na rovni (sě) valnej položichu,
položichu i cháma zdě ždáchu.
Kublaj káže vsěm svým čarodějem,
hadačem, hvězdářem, kúzelníkóm,
aby zvěstovali, uhodnúce,
kteraký by konec boj jměl vzieti.
Sebrachu sě naliť čaroději,
hadači, hvězdáři, kúzelníci,

na dvě straně kolo rozstúpichu,
i na dli tresť črnú položichu,
i ju na dvě pólě rozčepichu:
prvej pólě Kublaj imě vzděchu,
vterej pólě králi imě vzděchu,
vetchými slovesy nad sím vzpěchu.
Počechu trsti spolu vojevati,
i tresť Kublajeva svícezíše.
Vzradova sě mnostvie vsieho luda,
prokní teče ruče koněm svojim,
i do řad sě voje postavichu.
Křesťěné ni světi neiměchu,
a hnachu bez uma v řady pohan,
s takú pýchú, jakú sílu jměchu.
Tu sě prvý boj v hromadu srazi:
střely dščichu jako příval s mrakóv,
oščepóv lom jako rachot hroma,
blsket mečev jako oheň búře.
Obě straně jarobujnú silú
druha druže postúpati brání.
Pohany już mnostvie křesťan hnáše,
i już by jim byli odoleli,
by nepřišli čaroději v nově
přinesúce ty trsti rozčepené.
Tateré sě vele zapolechu,
na křesťany luto vyrazichu:
tako krupo je po sobě hnachu,
že je jak zvěř plachý rozprnuchu.

Tu šćít leže, tu helmice drahá,
tu kóň vleče v střemnech vojevodu,
tu sien ješutno v Tatary teče,
ande milosrdie pro bóh prosí.
Tako Tateré sě rozvojichu:
vz křesťany daň četnú položichu,
dvě královstvě sobě podmanichu:
starý Kyjev i Novýhrad prostrau.
V skořě roznosí sě hoře v zemiech,
po vsěch vlastech lud sbierati stanú;
postavichu čtyřie valné voje,
obnovichu vrastvie s Tataříny.
Tateré sě hnuchu v pravú stranu.
Jak mrak črný, kehdy leďem hrozí
posúti úrody tučných polí:
tako by roj slyšán ot daleka.
Nalić Uhřie v setniny sě shlukú,
nalić oruženi s nimi střetnú;
a v ješut by chrabrosť, udatenstvie,
v ješut vsie jich drzostné vspieránie:
Srazúce Tateré středem v řady,
rozprnuchu vsie jich voje četné,
poplenichu vsie, če v zemi bieše.
Otstúpi naděja vsie křesťany,
i by hoře hořa vsieho věčšie;
vzmodlichu sě bohu žalostivo,
by je spásal sich Tatar zlostivých:
„Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojem,
sprosť ny vrahóv, sprosť ny stíhajúciech,

potlačiti chtějú dušu našu,
oklúčúce ny vňuž vlci ovce!“
Prvý boj nám ztracen, ztracen vterý
Tateré sě v Polscě rozložichu,
blíže blíž poplenichu vsie vlasti,
dodrachu sě luto k Olomúcu.
Bieda vstane tužšia po krajinách,
niče neby prosto pře pohany.
Váleno deň, váleno deň vterý,
vícestvie sě nikamo nekloni.
Ajta rozmnožie sě Tatar mnostvie,
jak sě množie večerní tma v jeseň,
i u povodňu sich Tatar lutých
kolébáše sě voj křesťan středem,
úsilno sě drúce k siemu chlumku,
na němž máti božia divy tvoří.
„Vzhoru, bratři, vzhoru!“ vola Vneslav,
udeři svým mečem na ščít střiebru,
i chorúhvú výš nad hlavú toči.
Vsie se vzmuži, vsie v Tatary vnoči;
srazichu sě v jednu sílu silnu,
vyrazichu jako oheň z země
tamo k chlumku iz Tatar přemnostvie.
Zpátečnými kroky chlumkem vzhoru
na podchlumí v šíř sě rozstúpichu,
k spodu súžichu sě v ostrú hranu,
v pravo, v levo pokrychu sě sčíty,
vz ramena vložichu bystrá kopie,
druzí prvým, tako druhým třetí.

Mraky střel tu s hory na Tatary.
V tom temná noc posula vsiu zemiu,
rozvali sě k zemi i k oblakóm,
i zapřeti zraky zapolena
i křesťan i Tatar protiv sobě.
V hustě tmě křestěné náspy vrhú,
náspy zakopané kolkol vrcha.
Když na vzchodě jutro počínáše,
pozdviže sě vešken tábor vrahóv.
Tábor sien bě strašný; kolkol chluma,
až do nedozíráma daleka,
na ručiech tu koniech vňuž hemžechu,
nosúce na kopiech napíchané
hlavy křesťan vz výš k chámovu stanu.
Shluče sě tu mnostvie v jednu sílu,
zaměřichu vsici v jednu stranu,
i mknuchu sě prudko vz chlumek vzhoru,
i vzúpichu skřekem vsiestrašivo,
ež sě hory doli rozléhali.
Křestěné na náspech všudy stáchu,
máti Božia dodáše jim chrabrosť,
napínáchu ruče tuhy luky
i mácháchu silno ostré meče:
i by Tatarovóm ustúpati.
I vzjetři sě národ Tatar lutých,
zaměši sě chám jich krutým hněvem,
v třie prúdy sě rozstúpi ves tábor,
i hnachu třmi prúdy luto vz chlumek.
Křestěné skácechu dřeves dvadsěť,

všěch dvadesěť, če jich tamo stáše,
přivalichu klády pokraj násep.
Už už Tateré sě v náspy hnachu,
skřekem řvúce až do oblak strašno,
už sě jechu náspy rozkotati.
I svalichu s násep klády mocné,
sie smačkachu Tatary jak črvy,
sdrtichu je ješče vzdál na rovni.
I by bojeváno dlúho kruto,
až noc temná konec bojem zdieše.
Pro bóh! aj nastojte slavný Vneslav,
slavný Vneslav srazem s násep šípem!
Krutý žel tu teskné srdce rváše,
trapná žízň utrobu kruto smáhše,
sprahlým hrdlem lzali rosnú trávu.
Večer tich tu projde na noc chladnú,
noc sě proměníše v jutro šero,
i v tábořě Tatar klidno bieše.
Deň sě rozhořieva na poledne,
křestěné padachu trapnú žízňú,
vypražená usta otvierachu,
pěvše chřapavě k mateři božiej,
k niej svá umdlá zraky obracechu,
žalostivo rukama lomichu,
ot země do oblak teskno zřechu.
„Nevzmožno nám déle žízňú tráti,
nevzmožno (nám) pro žízň vojevati;
komu zdravie, komu drah živótek,
tomu v Taterech milosti ždáti.“

Tako řechu jedni; tako druzi:
„Trapněje zhynúti žízňú meča;
v porobě nám bude vody dosti.“
‚Za mnú, kto tak smýšle!‘ vece Vestoň,
‚za mnú, za mnú, koho vy žízň trápí!‘
Tu Vratislav jak túr jarý skoči,
Vestoňa za silně paži chváti,
die: „Prorado! skvrno křesťan věčná!
v záhubu chceš vrci dobré ludi?
Ot boha nám milosť ždáti chvalno,
ne v porobě ot sveřepých Tatar.
Neroďte, bratřie, spěti v pahubu!
Přetrpěchom najlutěje vedro,
bóh ny sílil v rozháralé póldne;
bóh nám sešle pomoc ufajúcím.
Zastyďte sě, mužie, takých řečí,
ač sě hrdinami zváti chcete.
Pohynem-li žízňú na siem chlumcě,
smrť sie bude bohem zaměřena;
vzdámy-li (sě) mečem našich vrahóv,
sami vražbu nad sobú spáchámy.
Mrzkosť jesť poroba Hospodinu,
hřiech, v porobu samochtiec dáti šíju.
Za mnú pojďte, mužie, kto tak smýšle,
za mnú před stolec mateře božiej!“
Ide za niem mnostvie k kaplě světěj:
„Vstaň, o Hospodine! v hněvě svojem,
i povyš ny v krajinách nad vrahy,
vyslyš hlasy k tobé volajúcie!

Oklúčeni smy lutými vrahy,
vyprosť ny z ošidl krutých Tatar,
i daj svlaženie utrobám našim;
hlasonosnú oběť tobě vzdámy!
Potři v zemiech našich nepřátely,
shlaď je u věk a věky věkoma!“
Aj hle, na vznojeném nebi mráček!
vzdujú větři, zahučie hrom strašný,
chmuráše sě tuča po vsiem nebi,
blsky rázráz bijú v stany Tatar:
hojný přieval pramen chlumský zživi.
Minu búra. — Voje v řady hrnú;
ze vsěch vlastí, ze vsěch krajin země
k Olomúcu chorúhvi jich vějú.
Těžcí meči po bocěch jim visa,
plní túli na plecech jim řehcú,
jasní helmi jim na bujných hlavách,
i pod nimi rúčí koni skáčú.
Vzezvučali hlasi rohóv lesních,
udeřili zvuky bubnóv březkých.
Naliť srážajevě straně obě:
podvihaje sě mhla ote pracha,
i by pótka krutá posledněje.
Vznide chřest i drnket ostrých mečev,
vznide siket kalených střel strašný,
lom oščepóv, rachet kopí bystrých.
I by klánie, i by porúbánie,
i by lkánie, i by radovánie.
Krev sě vale jak bystřiny dščevy,

mrch tu leżeše jak v lesě dřievie.
Siemu hlava na dvé rozčepena,
siemu srubeně stě ruče obě,
sien sě kotie s oře pře druhého,
i sien zeřivý své vrahy mlátí
jak po skalách lutá búřa dřeva;
siemu v srdce po jilce meč vtasí,
i siemu Tatařín ucho střieže.
Uh! by ryk, stenánie žalostivo!
křestěné počechu utiekati,
Tateré je lutým davem hnáti.
Ajta Jaroslav jak orel letě!
tvrdú ocel na mohúcech prsech,
pod ocelí chrabrosť, udatenstvie,
pod helmicú velebyster věhlas;
jarota mu z žhavú zrakú pláše.
Rozkacen hna, jako lev drážlivý,
když mu teplú krev sě uda zřieti,
kehdy nastřelen za lovcem žene:
tako zlutí sě, vz Tatary trčí.
Česie za niem jako krupobitie.
Vrazi kruto na Kublajevica,
i by pótka ovsěm velelutá.
Srazista sě oba oščepoma,
zlomista je oba velím praskem.
Jaroslav, ves ve krvi s ořem zbrocen,
mečem Kublajevica zachváti,
ot ramene šúrem kyčlu protče,

tako ž' spade bezduch mezi mrchy.
Zarachoce nad niem túlec s lukem.
Uleče sě ves lud Tatar lutých
otmetáše dřevce siehodlúhé,
palováše tu, kto téci móže,
tamo, otkad slunce jasno vstává.
I by prosta Hana Tatar vrahóv.

Historický zpěv tento líčí, kterak divocí Tatarové do klidných zemí západních vtrhli, přes sesutiny říše Ruské do Uher, do Polska a do Moravy se dostali, až konečně na Hostýně a u Olomouce pomocí vojska českého, Jaroslavem ze Šternberka vedeného, poraženi byli r. 1241. (Palacký, Dějiny I. 2, 176.; Zap, Čes.-Mor, Kron. I. 794.)

Báseň, psaná veršem desítislabičným, složena jest teprv několik let po události samé.

Ach ty róže, krásná róže!
čemu si raně rozkvetla?
rozkvetavši pomrzla?
pomrzavši usvědla?
usvěděvši opadla?
Večer sěděch, dlúho sěděch,
do kuropěnie sěděch,
nic doždati nemožech,
vsie dřiezhy, lúčky sežžech.
Usnuch. Snieše mi sě ve sně,
jako by mně, nebožče,
na pravej ruče s prsta
svlekl sě zlatý prstének,
smekl sě drahý kamének.

Kamének nenadjidech,
zmilitka sě nedoždech.

Báseň tato jakož i všecky, které následují, jsou básně lyrické. Jsoutě to vesměs písně prostonárodní, vynikající jemným, hlubokým citem, libou prostotou a pěknými obrazy. Složeny jsou v dobách nestejných, některé z nich nepochybně již za doby pohanské, z kteréž zachovaly se ústním podáním.

V písni této pronáší se něžným spůsobem touha milenky po milém. Verš jest sedmi- a osmislabičný

Kytice.

Věje větřieček s kniežeckých lesóv,
běže zmilitka ku potoku,
nabiera vody v kovaná vědra.
Po vodě k děvě kytice plyje,
kytice vonná z viol a róží.
I je sě děva kyticu loviť,
spade, ach! spade v chladnú vodicu.

Kdabych věděla, kytice krásná!
kto tebe v kyprú zemicu sáze:
tomu bych dala prstének zlatý.

Kdabych věděla, kytice krásná!
kto tebe lýkem hebúčkým sváza:
tomu bych dala jehlicu z vlasóv.

Kdabych věděla, kytice krásná!
kto tě po chladnej vodici pusti:
tomu bych dala vienek svój s hlavy.

I tato báseň jeví, jako předešlá, něžné toužení milenčino po milenci. Verš jest desítislabičný.

JAHODY.

Jde má milá na jahody
na zelená borka,
zadřieše si ostré trnie
v bělitkú nožicu.
Nemóžė moje zmilitka
na nožicu vstúpiti.

Ach, ty trnie, ostré trnie!
čemu si bol zdělo?
Za to budeš, ostré trnie,
z borek vymýtěno.

Poždi, milá, v pochládečce
v zelené borečce;
jáz doběhu na palúček
po konieček bielý.

Konieček sě na palúcě
v hustej trávě pase;
moje milá v pochládečce
na milého ždaje.

Je sě milá žalovati
po tichúnku v borcě:
Ach! če řekne moje máti?
Jáz neščastná roba!

Vezdy mi řiekáše máti:
Chovaj sě junošíl
Čemu sě junoší chovati,
kdaž sú dobří ludie?

I přijedech na koníce,
jako snieżek bielém;
skočich s koně, viezech na suk
za stříebrnú uzdu.

Objech děvče, přižech k srdcu,
i celovach ústa;
i zabude krásná děva
v nožici bolný trn.

Laskachom sě, milovachom,
slunce na záchodě.
Pojeď, milý, rúče domov,
slunečko nám zajde.

Vskočich rúče na konieček,
jako sniežek bielý,
i vzech zmilitku v náručie
otjedech s niú domov.

V písni této obrazí se dovádivá bujnosť věku mladistvého. Rozměr je strofický. V čtyřřádkové strofě střídá se verš osmislabičný s šestislabičným.

Zezhulice.

V širém poli dúbec stojí,
na dúbci zezhulice
zakukáše, zaplakáše,
že nenie vezdy jaro.

Kakby zrálo žitko v poli,
by vezdy jaro bylo?
Kakby zrálo jablko v sadě,
by vezdy léto bylo.

Kakby mrzli klasi v stozě,
by vezdy jeseň byla?
Kakby děvě těžko bylo,
by vezdy sama byla!

Píseň tato dává na jevo, že nemá dívka v lásce, v jaře to života, neustále se kochati, než i o to dbáti, aby sama nezůstala. Ve strofě čtyřřádkové střídá se osmislabičný verš se sedmislabičným.

Opuštěná.

Ach, vy lesi, tmaví lesi,
lesi Miletínští!

Čemu vy sě zelenáte
v zimě, letě rovno?

Ráda bych jáz neplakala
nemútila srdce.

A řekněte, dobří ludie,
kto by neplakal zdě?

Kdě mój otčík, otčík milý?
Zahřeben v rovečče.

Kdě moje máti, dobrá máti?
Trávka na niej roste.

Ni mi bratra, ni mi sestry,
junošu mi vzechu!

Píseň tato projevuje žalosť dívky nad ztrátou rodičů a milence. Ve strofě dvouřádkové střídá se osmislabičný verš se šestislabičným.

Křivánek

Pleje děva konopě
u panského sada;
pytá sě jiej skřivánek,
pro če žalostiva?

Kakbych mohla ráda býti,
malitký skřivánče?
otvedechu zmilitka
u kamenný hrádek.

Kdybych pérce iměla,
písala bych listek;
ty malitký skřivánče,
ty by s niem tam leťal.

Nenie pérce, nenie blánky,
bych písala listek;
pozdravuj drahého pěniem,
že zdě hořem nyju.

V písni této jeví se bolesť milenčina, že jí milého odvedli na kamenný hrádek. Strofa je čtyřřádková: prvá a třetí řádka je sedmislabičná, druhá a čtvrtá šestislabičná.

RUKOPIS ZELENOHORSKÝ.

Rukopis Zelenohorský má jmeno své od zámku Zelené Hory blíže Nepomuku, kdež r. 1817 od Jos. Kováře, důchodního knížete Hier. Colloredo-Mannsfelda, nalezen jest. Sestává ze dvou stejných kusů pergamenu, které u prostřed jsouce svázány čtyry listy v osmerce činí. Dle písma, které běžíc mezi vodorovnými čarami poněkud latinskému se podobá, pochází z osmého neb devátého století a jest tudyž nejstarší památka literatury české a vůbec slovanské.

Rukopis Zelenohorský zavírá v sobě *dva zlomky* básní, které známy jsou pode jmenem *Sněmu* a *Libušina soudu*. Jsou psány veršem desítislabičným.

SNĚM.

— — — — — — — —

vsiak ot svej čelědi vojevodí:
mužie pašú, ženy ruby stroja,
i umre-li glava čelědina,
děti vsie tu zbožiem v jedno vladú,
vladyku si z roda vyberúce,
ký plezně-dlě v sněmy slavny chodí,
chodí s kmetmi, s lěchy, vladykami.
Vstachu kmeté, lěsi i vladyky,
pochválichu pravdu po zákonu.

Jest to konec nějaké větší básně. Zůstalé z ní verše obsahují ukončení jakéhosi sněmu, který z kmetů, lechův a vladyk se skládal.

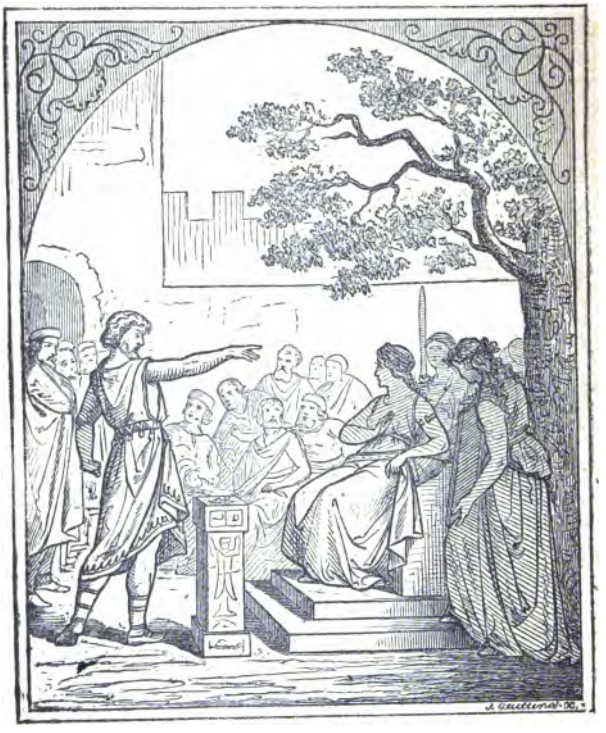

LIBUŠIN SOUD.

„Aj, Vletavo, če mútíši vodu?
če mútíši vodu strěbropěnú?
Za tě lutá rozvlajaše búria,
sesypavši tuču šíra neba,
oplákavši glavy gor zelených,
vyplákavši zlatopieskú glínu?“
„„Kako bych jáz vody nemútila.
kegdy sě vadíta rodná bratry,
rodná bratry o děditny otnie!
Vadíta sě kruto mezu sobú
lutý Chrudoš na Otavě krivě,
na Otavě krivě zlatonosně,
Stiaglav chraber na Radbuzě chladně;
oba bratry, oba Klenovica,
roda stara Tetvy Popelova,
jenže pride s pleky s Čechovými
v sieže žírné vlasti přěs tri řěky.““
Prileticše družná vlastovica,
prileticše ot Otavy krivy,
sěde na okence rozložito,
v Lubušině otně zlatě sědlě,
sědlě otně světě Vyšegradě,
běduje i narícaje mutno.

Kdy sie slyše jejú rodná sestra,
rodná sestra v Lubušině dvoře,
sprosi kněžnu utr Vyšegradě:
na popravu ustaviti pravdu,
i pognati bratry jeja oba,
i súditi ima po zákonu.
Káže kněžna vypraviti posly:
po Svatoslav ot Lubice bielé,
ideže sú dúbraviny uné,
po Lutobor s Dobroslavska chlemca,
ideže Orlicu Labe pije,
po Ratibor ot gor Krekonoší,
ideže Trut pogubi saň lutu,
po Rodovan ot Kamenna Mosta,
po Jarožír ot bred vletoréčných,
po Střezibor ot Sázavy ladny,
po Samorod se Mže střébronosné,
po vsie kmeti, léchy i vladyky,
i po Chrudoš i po Stiaglav bratry,
rozvaděma o dědiny otnic.
Kda sě sněchu lěsi i vladyky
v Vyšegradě (v Lubušině sědlě),
prokní stúpi rozenia-dlě svégo:
stúpi kněžna v běle stvúci rizě,
stúpí na stól oteň v slavně sněmě.
Dvě věglasně děvě (vystúpistě),
vyučeně věščbám vítězovým:
u jednej sú desky pravdodatné,
u vtorej meč krivdy kárajúcí,

protiv ima plameň pravdozvěsten,
i pod nima svatocudná voda.
Poče kněžna s otnia zlata stola:
„Moji kmeté, lěsi i vladyky!
se! bratroma rozrěšite pravdu,
jaže vadíta sě o dědiny,
o dědiny otnie mezu sobú.
Po zákonu věkožiznych bogóv
budeta im oba v jedno vlásti,
či sę rozdělíta rovnú měrú.
Moji kmeté, lěsi i vladyky!
rozrěšite moje výpovědi,
budetě-li u vás po rozumu.
Nebudetě-l' u vás po rozumu,
ustavite ima nový nález,
ký by smieril rozvaděna bratry."
Klaněchu sě lěsi i vladyky,
i počechu ticho govoriti,
govoriti ticho mezu sobú,
i chváliti výpovědi jeje.
Vsta Lutobor s Dobroslavska chlemca,
je sě tako slovo govoriti:
„Slavná kněžno s otnia zlata stola!
výpovědi tvoje rozmysléchom,
seber glasy po národu svému."
I sebrastě glasy děvě súdně,
sbierastě je u osudie svaté,
i dastě je léchóm provolati.

Vsta Radovan ot Kamenna Mosta
je sě glasy číslem pręgliedati,
i věčinu provolati v národ,
v národ k rozsúzeniu na sněm sboren:
„Oba rodna bratry Klenovica,
roda stara Tetvy Popelova,
jenže pride s pleky s Čechovými
v sieže žírné vlasti přěs tri řěky,
směrita sě tako o dědiny:
Budeta im oba v jedno vlásti!“
Vstanu Chrudoš ot Otavy krivy,
žleč sě jemu rozli po utrobě,
trasechu sě lutostiú vsi údi;
máchnu rukú, zarve jarým túrem:
„Gore ptencem, k nimže zmija vnorí!
gore mužem, imže žena vlade!
Mužu vlásti mužem zápodobno,
prevěncu dědinu dáti pravda.“
Vsta Lubuša s otnia zlata stola,
vece: „Kmeté, lěsi i vladyky!
slyšeste zdě poganěnie moje;
suďte sami po zákonu pravdu.
U nebudu vám súditi svády.
Volte muža, mezu sobú rovna,
ký by vládl vám po želězu ...
Dievčie ruka na vy k vládě slaba!“
Vsta Ratibor ot gor Krekonoší,
je sě tako slovo govoriti:
„Nechvalno nám v Nemcěch iskati pravdu:

u nás pravda po zákonu svatu,
jiže prinesechu otci naši
v sieže (žírné vlasti přěs tri rěky).“

V zlomku tomto vypisuje se rozepře dvou bratří Chrudoše a Sťaglava, synů Klenových, kteří po smrti otcově o dědictví se rozvadili. Starší Chrudoš chtěl totiž dle cizího spůsobu vládnouti celou pozůstalostí na ujmu mladšího Sťaglava. I donesla se zpráva o tom kněžně Libuši, kterážto shromáždivši soud zemský, kázala předeň pohnati rozvaděné bratry. Rozsudek vynesen po domácím právu v ten smysl, že oba bratří společně dědictvím mají vládnouti, na čemž nepřestávaje Chrudoš, pohaněl kněžnu Libuši. Tato vzdavši se za tou příčinou soudnictví, jak se podobá, Přemysla za manžela pojala. (Palacký, Dějiny I. 1. 105. Zap, Čes.-Mor. kron. I. str. 70.)

OBSAH.

Rukopis Královédvorský.

	Stránka
Záboj, Slavoj i Luděk	7
Čestmír i Vlaslav	16
Jelen	25
Zbyhoň	27
Oldřich i Boleslav	30
Beneš Heřmanóv	35
Ludiše i Lubor	39
Jaroslav	45
Róže	58
Kytice	60
Jahody	61
Zezhulice	64
Opuščená	65
Skřivánek	66

Rukopis Zelenohorský.

Sněm	69
Libušin soud	71

Knihy české,

vydané nákladem knihkupectví I. L. Kobra v Praze, jichž dostati lze ve všech knihkupectvích jakož i u našich jednatelů:

Frant. X. Svobody

BÁSNĚ.

Chladem a teplem. — V záhybech společnosti. — Papraky. — Drobné zrní. — Širokým proudem.

Cena 1 zl. 40 kr.

Písně milostné.

Cena 1 zl. 50 kr.

Vítězslava Hálka

Večerní písně.

Šesté, rozmnožené vydání.

1882; m. 8. (80 str.) 60 kr., skv. váz. 1 zl. 20 kr.

Františka Lad. Čelakovského

Růže stolistá.

Báseň a pravda.

Páté, kritické vydání, které zredigoval Frant. Zákrejs.

S podobiznou spisovatelovou, illustrov. titulem a 2 inicialkami.

12. (62 str.) 48 kr., váz. skv. 1 zl. 12 kr.

Máj.

Báseň romantická od KARLA HYNKA MÁCHY.

Druhé, illustrované vydání.

8. (89 str. na velínovém papíře) 80 kr., skv. váz. 1 zl. 60 kr.

Svobodomyslně, prostonárodně a pravdivě sepsaná

Složili **Karel Vlad. Zap** a **Josef J. Kořán.**

Ozdobena více než 400 vyobrazeními dle původních výkresův Petra Maixnera, Ant. Königa, Jos. Sheiwla a jiných umělcův vlasteneckých.

Druhé, laciné vydání. — Posud vydáno 67 sešitů po 50 kr.

Národní knihtiskárna I. L. Kobra v Praze.

ST BR5 4614 GBC
005-00

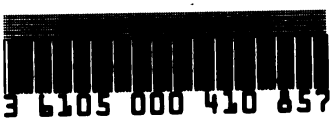

DATE DUE			

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004